

Оригинални научни рад
Примљен: 8. децембра 2023.
Прихваћен: 26. јануара 2024.
УДК 784.4(44)
821.133.1.09-1
10.46630/phm.16.2024.10

Нермин С. Вучељ*

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет**

Департман за француски језик и књижевност

<https://orcid.org/0000-0003-2478-4404>

ФИЛОСОФИЈА ЉУБАВИ У ШАНСОНИ

У овом раду се аналитички разматрају максиме о љубави које се могу извести из шансоне, на основу чега се нуди изванредан преглед поимања природе љубавног осећања у класицима популарне француске музике. Кроз петнаест тематски репрезентативних, а овде анализираних, музичких нумера систематизује се шансоњерска ауторефлексивна о љубави као таквој. Овим истраживањем се настоје образложити поставке да шансона представља сусрет поезије и философије, као спој лепоте и мудрости, и да музичка снага и стиховна дубина чине популарну француску песму мудро и поучно – што значи философском, и лепом и заводљивом – што је њена естетска равнана. Истраживање се ослања на стручне радове и студије у којима се популарна француска песма аналитички рашчлањује на мисао, осећање и певање, као саставне чинице њене метафизичке драматургије, захваљујући којој се класична шансона може уврстити у књижевно-философско стваралаштво.

Кључне речи: љубав, шансона, философија, ерос, севдах, агапе, филија

1. Дефиницијске одреднице

Од химне љубави Едит Пјаф (Piaf) до тужне љубави Данијела Балавоана (Balavoine), од нежности као љубавном чину Данијела Гишара (Guichard) до умећа вољења Флорана Пањија (Pagny), од жеље за љубављу Данијела Левија (Lévy) до важности да се воли Паскала Обиспоа (Obispo), и тако редом – кроз петнаест тематски репрезентативних музичких нумера, у овом истраживачком чланку се систематизује шансоњерска ауторефлексивна о љубавном стању, тј. изводи својеврсна философија љубави у шансони.

Кренимо од самог наслова истраживања, а у којем имамо три велика појма: философија, љубав, шансона. Најпре, философија. Старогрчко *sophia* (Σοφία) – мудрост, знање, у споју с глаголом *philein* (φλεῖν) – волети, дало је *философију* (φιλοσοφία) – љубав према мудрости или знању, тј. склоност ка сазнању и проми-

* nermin.vucelj@filfak.ni.ac.rs

** Ово истраживање је обављено у оквиру међународног истраживачког пројекта *Романсистица и словенски језици. књижевности и културе у контексту и дискурсу*, који је одобрило Наставно-научно веће Филозофског факултета Универзитета у Нишу, Одлуком бр. 1011-13-01, од 1. марта 2021. Један део овог истраживања представљен је на 11. конференцији *Језици и културе у времену и простору*, одржаној на Филозофском факултету у Новом Саду, 18. и 19. новембра 2023. године.

шљању, ка логичком рашлањавању, аналитичком елаборисању, рационалној синтези и аргументованом расуђивању.² Пошто смо лако разрешили питање првог појма из нашег наслова, прелазимо на други, за разматрање неупоредиво тежи – *љубав*. Шта је *љубав*, одговор сам потражио у речницима и енциклопедијама. Дефиниције које дају једнотомни *Речник српскога језика* Матице српске (МАТИСА 2011: 645) и француски речник *Hachette* (АШЕТ 2003: 59) углавном се поклапају. *Љубав* је: прво – осећање страствене наклоности, емотивна и сексуална привлачност једног људског бића према другом; друго – вољена особа; треће – алегоријска представа бога Амора; четврто – живо осећање наклоности које осећају чланови једне исте породице; пето – осећање дубоке везаности за неки морални, филозофски, религијски идеал који подразумева давање себе и одрицање од појединачног интереса; шесто – ентузијазам према некој ствари, некој делатности.

И на француском и на нашем језику једном истом речју – *љубав* (*amour*), означавају се три различите врсте односа а за које грчки језик, као што је опште познато, има посебне називе (ЏЕРМЕН 2014: 1–2): *agapè* (ἀγάπη) – безинтересна наклоност, алтруистичка приврженост, милосрдна *љубав*; *philia* (φιλία) – *љубав* као ентузијастичко дављење нечим, дубока склоност ка некој ствари, пријатељска *љубав*, солидарност; и најзад, *eros* (ἔρως), као чулна и страствена, физичка *љубав* према некој особи. Док се *aïaie* одређује као милосрдна *љубав* (*amour charitable*), *филија* се дефинише и као *разумна љубав* (*amour raisonnable*), – разложна и логична, а на супрот које стоји *eros* као неконтролисана, страствена *љубав* према некој особи, као емотивна опсесија у којој се изгара. По својој природи, ерос је ирационално осећање засновано на илузијама, а приврженост прелази у емотивну зависност и менталну фиксацију. А када се воли, онда се и пева, те је свака испевана и отпевана песма суштински песма о *љубави*. Ето нас и код трећег појма из нашег истраживачког наслова – *шансона*.

Клајн и Шипка наводе да је шансона, као музички појам, „популарна француска песма, *љубавног* или *шаљивог* садржаја” (КЛАЈН, ЏИРКА 2006: 1468). Тако наши лингвисти изводе два основна вида шансоне – *љубавна* и *забавна*. У дигиталној енциклопедији *Universalis Junior* (JUNIOR 2023), шансона, као музички жанр, наводи се кроз њена „два главна усмерења”: « *chanson de variété* », што је *забавна* песма, и « *chanson à textes* », што по смислу јесте уметничка песма, будући да је, у њеном случају, битна естетска вредност стихова који се певају, слојевитост и дубина поруке коју музички компонована песма носи. Управо је кроз ово усмерење, као *chanson à textes*, шансона постала „аутентични национални производ који доприноси обликовању француског идентитета” (МАРК 2017: 4). Јер, шансона је такође и гласовно интерпретирани говорни текст којим се тежи томе да се пренесе одређена порука, **а бројни теоретичари управо у томе виде „истинску особеност шансоне”** (2017: 7).

² Милош Ђурић даје за право да користимо облик *филозофија*, јер, како је објаснио наш чувени хелениста, а што се елаборира у документарној емисији *Херојско годо Милоша Н. Ђуричића* аутора Николе Лоренцина, појам *филозофија* је настао спојем глагола *philein* – волети, и именице *sophia* – мудрост, знање, док сложеница *филозофија* упућује више на спој *philein* + *zophos*. Како *zophos* на старогрчком значи – мрак, помрчина, тама, тиме је *филозофија* *љубав* према мраку, мрачњаштву, назадности, што је онда опскурантизам. Зато, на супрот предрасудама и моралном варварству, останимо на страни просветитељског рационализма и моралног просветљења, тј. на страни *филозофије*. (LORENCIN 2015)

Шансону тако твори спој емотивно снажних стихова и богатих музичких аранжмана.

Повежимо сада најпре две од три именице из истраживачког наслова – шансону и љубав. Њихова веза је, такорећи, органска. Јер, „свака шансона, чак и кад не говори о љубави, јесте љубавна”: најпре, тиме што шансона подразумева два бића, два тела – оног који пева и оног који слуша; у својој физикалности, „шансона је потенцијално еротски чин” – тврди Стефан Шодије (ŠODIJE 2016: 5). Селин Фонтана (FONTANA 2007: 5) примећује да су човекове значајне животне етапе обележене шансонама: уз њих се заљубљујемо, али и тешимо кад љубав прође, а проток времена за нас није подешен према часовнику, већ према песмама које нас прате.

Ако прихватимо да је шансона, у основи, песма о љубави, и да нас она дарезљиво обасипа својом мудрошћу и очарава лепотом, што значи да је философска и естетска ствар, онда се можемо сложити с тиме да постоји – философија љубави у шансони. А *љубав ништа не кошта* – уверава нас Енрико Масијас (Enrico Macias) у песми чији наслов (« *L'amour c'est pour rien* », 1964) можемо узети као мото шансоњерске поетике уопште. Своју дефиницију љубави, певач Масијас је дао кроз песничку слику – метафору с две митске животиње. Прва је рептил саламандер, који живи у ватри, и једино док ватра гори, јер ако се угаси, онда и он угине; а друга је *вајирена њишца* (*oiseau de feu*), али не жар-птица из словенске митологије, раскошног перја као паун, која истовремено доноси и благослов и проклетство ономе ко је ухвати, а која се помиње у руским бајкама уобичајено у вези с немогућим задатком који је јунак добио да изврши, да је ухвати, што је, увек, за младог срчаног јунака оствариво. Масијасова *oiseau de feu* јесте феникс, који умире тако што изгори и потом се из свог пепела поново роди; а феникс је, читамо објашњење код Клајна и Шипке – „симбол онога што је вечно, бесмртно” (2006: 1313). Масијас пева:

1
„Као саламандер,
љубав је чудесна.
Роди се из пепела –
феникс, птица ватрена.

3
Кад ти се тело буди,
станеш да трепериш.
А кад се срце пробуди,
тад почнеш да сањариш

5
Љубав је ишчекивање
без правила и разлога.
Љубав, к’о и срећа,
није ствар заслуга

Рефрен
Љубав ништа не кошта,
не можеш је продати!

2
Ништа је не може приморати
да се она појави.
Нит’ је може шта угасити,
сем временом заборави

4
Сањаш о том да
признања размениш.
Јер ове чудне дрхтаје
у двоје само живиш

6
Има неко на планети,
лудо ће те волети.
Сад те не познаје,
а спреман је живот дати

Завршна стиџофа:
Љубав ништа не кошта,
не можеш је узети!

Љубав ништа не кошта,
не можеш је купити!

Љубав ништа не кошта,
а можеш је дати.”³

2. Севдах на француски начин

Свака велика национална певачка музика јесте љубавна, чулно-еротска: од провансалских до дубровачких трубадура, од црначког цеза до циганске песме, од америчке забавне музике 1950-их и 1960-их година, до југословенске поп-музике 1970-их и 1980-их година. Ако останемо на домаћем балканском терену, оно што је шансона за Французе, за југословенске народе јесу босански севдах, врањански дерт и мерак, македонска народна *йесна*. Заједнички им је „љубавни занос”, што јесте објашњење појма *севдах* у речнику *Турцизми у српскохрватском језику*. Турски *sevda*, у значењу *љубав*, према арапском *sāwdā* – црна жуч, а „пошто је љубав често узрок меланхоличног расположења и раздражености, доведена је у везу са *црном жучи* која је узрочник истог таквог расположења, па је љубав названа *sāwdā* – црна жуч” (ЏКАЉИЋ 2015: 561–562). Реч је до нас дошла преко Турака, додали смо јој слово *x*, и тако је настао – *севдах*. Отуда, *севдалук* и *севдахлук* – заљубљеност, љубавна чежња, *севдалија* и *севдахлија* – заљубљеник, онај који је одан љубави, *севдисање* – миловање, љубависање, *севди* – вољени, љубљени, и, напокон, *севдалинка* – босанска љубавна песма. Севдалинка садржи *дерѝ* – на персијском *јад*, *мука*, *бол*, а доноси *мерак* – на арапском *наслада*, *угодно осјећање*, *жудња*, *воља за нечим*, те *меланхолија* (2015: 458–459).

Одике севдалинке припадају и њеној јужносрбијанској посестрими, врањанској песми. У сусрету две културе – једне балканске, илирске или јужнословенске, а друге турске или османске, формирао се сензибилитет који је изродио босанску, врањанску и македонску песму с уметничком снагом старогрчке трагедије. Црна жуч љубави (*sāwdā*) у романској, франкофоној музичкој варијанти дала је севдалинку на француски начин – шансону. Појам *шансона* (*chanson*) долази нам од трубадурског *canço* – а то је љубавна песма што је чине стихови који се певају уз музичку пратњу. У 12. веку, трубадур Пер Рожије (Peire Rogier) увео је у *кансо* строфе које су формално дијалог између две особе, а суштински „двогласни монолог бића растрзаног опречним расположењима” – како објашњава Коља Мићевић (МІЋЕВИЋ 2009: 96). Један такав двогласни монолог певачки су интерпретирали млађани Тео Сарапо (Théo Sarapo), у улози младића сумњичавог спрам љубави, и, тада његова супруга, Едит Пјаф, као гласноговорница љубавног плама:

1. *Пиѝалица*:

„Чему љубав служи?

1. *Одјовор*:

Објаснит’ се не да

3 « Comme une salamandre / L’amour est merveilleux / Et renaît de ses cendres / Comme l’oiseau de feu // Nul ne peut le contraindre / Pour lui donner la vie / Et rien ne peut l’éteindre / Sinon l’eau de l’oubli // Quand ton corps se réveille / Tu te mets à trembler / Mais si ton cœur s’éveille / Tu te mets à rêver // Tu rêves d’un échange / Avec un autre aveu / Car ces frissons étranges / Ne vivent que par deux / L’amour, c’est l’esérance / Sans raison et sans loi / L’amour comme la chance / Ne se méritent pas // Il y a sur terre un être / Qui t’aime à la folie / Sans même te connaître / Prêt à donner sa vie // L’amour, c’est pour rien / Tu ne peux pas le vendre / L’amour, c’est pour rien / Tu ne peux l’acheter // L’amour, c’est pour rien / Tu ne peux pas le prendre / L’amour, c’est pour rien / Mais tu peux le donner. » (MASIJAS 1964) Препеве свих шансона приредио је аутор овог чланка.

Увек прича кружи
о њој баш сулуда,
Волет' води куда?

2. *Глас сумње:*

Чух како се вели
љубав патњу дели
Гони да плачемо
Чему да волимо?

3. *Неверица:*

А прича се ствара:
Љубав разочара
Сваки други човек
Није срећан доverk

4. *И даље неуверен младић:*

Све то је лепо баш
ал' кад се сврши, знаш,
не остаје друга
сем огромна туга

5. *Сумњичавко је ѝригодијен:*

Ако сам схватио,
ко без ње живео:
ни радост ни страва
живесмо бадава

Њу се тако гледа
ко зна с краја ког
та обузме вас свог

2. *Објашњење:*

Чему љубав служи:
Да нам радост пружи,
Док нам око сузи,
Красно је у тузи

3. *Уверавање:*

Чак и када прође
љубав што нам дође
Слатки мед остаје
Љубав вечно траје

4. *Глас искуства одговара:*

Све што од ње сада
теби болно пада,
сутра биће стање:
радосно сећање

5. *Завршина ѝорука љубави:*

Да, гледај како ја
сваки пут верова'.
И вероваћу, боме,
љубав служи томе!⁴

Дешава се и да љубав згасне, нестане неповратно, а заљубљени, ипак, не умире, и његов живот се ни емотивно не окончава, већ се љубавно осећање обнавља, али, према некој другој особи. Тако се љубав поново рађа из унутрашње потребе да се непрестано воли, да се изнова изгара у њој свим бићем. Тако је љубав самообновљива; она није само саламандер, рептил из ватре, него је и феникс, птица што се из свог пепела поново рађа. Едит Пјаф је живела за љубавна изгарања и за музичку сцену на којој ће их славити. Своју највећу љубав, боксера Марсела Сердана (Marcel Cerdan), који је погинуо у авионској несрећи, овековечила је у „Химни љубави” (« *Hymne à l'amour* », 1950):

1

„Нек се небо на нас обруши,
И нека се Земља сама сруши

2

Док ме јутром твоја љубав буди
А тело ми на твој додир луди

4 « À quoi ça sert l'amour ? / On raconte toujours / Des histoires insensées / À quoi ça sert d'aimer ? // L'amour ne s'explique pas / C'est une chose comme ça / Qui vient on ne sait d'où / Et vous prend tout à coup // Moi, j'ai entendu dire / Que l'amour fait souffrir / Que l'amour fait pleurer / À quoi ça sert d'aimer ? // L'amour ça sert à quoi ? / À nous donner d'la joie / Avec des larmes aux yeux / C'est triste et merveilleux // Pourtant on dit souvent / Que l'amour est décevant / Qu'il y en a un sur deux / Qui n'est jamais heureux // Même quand on l'a perdu / L'amour qu'on a connu / Vous laisse un goût de miel / L'amour, c'est éternel // Tout ça, c'est très joli / Mais quand tout est fini / Qu'il ne vous reste rien / Qu'un immense chagrin // Tout ce qui maintenant / Te semble déchirant / Demain, sera pour toi / Un souvenir de joie // En somme, si j'ai compris / Sans amour dans la vie / Sans ses joies, ses chagrins / On a vécu pour rien // Mais oui, regarde-moi / À chaque fois j'y crois / Et j'y croirai toujours / Ça sert à ça, l'amour ». (PJAФ, SARAPО 1962)

Брига ме, јер волети ме знаш
За цео свет брига ме је баш

Брига ме за сваки проблем баш
Јер, љубави, волети ме знаш.”⁵

Љубав у чију славу пева Едит Пјаф у песми се приказује као стање потпуне емотивне опчињености и менталне условљености бићем које се обожава, а за које је његов мазохистички овисник спреман учинити све, без обзира на то колико разорне биле последице једног таквог чина – и друштвено се изопштити зарад једне особе и наћи се с оне стране закона:

1
„Ишла бих на крај света право
Офарбала косу бих у плаво
Ако би то тражио
Скинула бих месец с неба
И крала бих ако треба
Ако би то тражио

2
Одрекла се домовине
Пријатеља и родбине
Ако би то тражио
И на подсмех да сам ја
Учинићу било шта
Ако би то тражио.”⁶

Да ли љубавно стање изграђује или уназађује? Када се жели рећи како се воли много, онда се вели – *волејши лудо*. Нико не каже – *волејши њамејно, разумно*. Јер, разум подразумева сталоженост и владање собом, док се љубав, као саламандер у ватри, распаљује и одржава само узбурканим емоцијама. Када се воли предано и с поверењем, каже се – *волејши слејо*. Волети значи идеализовати. Идеализација је фиксација, а када стварност није саобразна менталној и емотивној фиксацији, онда наступа патња, а патња је болест. Заљубљени који је остављен осећа се као сироче, не спава више, и нема му више ни живота без објекта његове емотивне фиксације – као што пева Серж Лама (Serge Lama) у песми « Je suis malade » (1973): „Болесно стање / Моје је крајње / Све ти дадох, ни крви у лицу / Болесно личим на мртву птицу / Док ти спаваш ја болујем / Да, ја болујем / Лишила си ме свег појања мог.”⁷

Са именице *љубав* пређимо сад на глагол у вези с њом – *волејши*. Дефиницију ћемо потражити не у речницима него у песми *Aimer* из мјузикла *Ромео и*

5 « Le ciel bleu sur nous peut s'effondrer / Et la Terre peut bien s'écrouler / Peu m'importe si tu m'aimes / Je me fous du monde entier // Tant qu'l'amour inondera mes matins / Tant qu'mon corps frémit sous tes mains / Peu m'importe les problèmes / Mon amour, puisque tu m'aimes. » (PJAФ 1950)

6 « J'irais jusqu'au bout du monde / Je me ferais teindre en blonde / Si tu me le demandais // J'irais décrocher la Lune / J'irais voler la fortune / Si tu me le demandais // Je renierais ma patrie / Je renierais mes amis / Si tu me le demandais / On peut bien rire de moi / Je ferais n'importe quoi / Si tu me le demandais. » (IBID.)

7 « Je suis malade / Complètement malade // Je verse mon sang dans ton corps / Et je suis comme un oiseau mort / Quand toi tu dors Je suis malade / C'est ça je suis malade / Tu m'as privé de tous mes chants. » (ЛАМА 1973)

Пре Сержа Ламе, у истом тону духовног клонућа, када заљубљени после раскида постане само празна љуштура без властитог смисла, певао је и Жак Брел (Jacques Brel), у песми *Ne me quitte pas*, понизно се самопоништавајући: ево, неће више плакати, неће више говорити, само ће се шћућурити да је посматра како плеше, да је слуша како пева и смеје се, само да му допусти да буде сенка њене сенке, сенка њене шаке, сенка њеног пса. Песма је настала након што је Сузана Габриело (Suzanne Gabriello), прекинула љубавну везу с Брелом. Он је порицао да песма говори о некој конкретној жени, већ да начелно говори о мушкој кукавности и самоунижењу. (ЛОТ 1998: 99; ДИКАЛ, МАНУКИАН 2016: 34) Едит Пјаф је прокоментарисала да мушкарац никако не би требало да пева нешто тако. (РОВИН 1998: 164)

Јулија – од мржње до љубави (*Roméo et Juliette, de la haine à l'amour*, 2001), а која се осамосталила од музичког комада у којем је поникла и радијски и медијски живи свој живот за себе, већ дуже од две деценије: „Волети – какве ли милине / Волети је ићи у висине / До птица да се срце вине / Волети – какве ли милине / (...) Волети је живет' сваког дана / сагорети сав усред вулкана.”⁸ Ако љубав кошта немирне ноћи и сагорева заљубљеног као да је у срцу вулкана, јасно је да разум с тим нема никаква посла. Ако би се мало промислило, могло би се закључити да је заљубљеност обмана, што чак ни сами љубавници не поричу, него се, штавише, диче слатком самообманом. Данијел Леви пева у „Жељи да се воли” (« *L'envie d'aimer* », 2000) „Ништа је – да поверујеш / али све је ипак она / вреди да је прижељкујеш / да је тражиш на сва звона.”⁹ Зашто заљубљени тако резонује? Блез Паскал (*Pascal*) је закључио да се у љубави иде тако далеко зато што заљубљени у том стању не мисли да ће му икада убудуће требати било шта друго осим љубави коју осећа. Општепозната је Ларош-фукоова (*La Rochefoucauld*) максима – *има људи који се никад не би заљубили да нису чули да се ѿовори о љубави.*

Је ли љубав производ капиталистичке потрошње, будући да сваки рекламни приступ подразумева удар на емоције? Четрнаести фебруар, као Дан заљубљених, свакако је тржишно уносан на Западу. Да ли се у свеопштој атмосфери медијског рабљења љубавних емоција, у музичкој индустрији и у холивудској романтичкој комедији, исконструисано заљубљујемо, зато што нам је то наметнуло окружење? Да ли нас ефектом плацебо закачи вирус љубави? Нема одговора, али како се на нашој планети одржава пандемија болести љубави, тј. севдаха, о томе пева Мишел Сарду (*Sardou*) у „Љубавној болести” (« *La maladie d'amour* », 1973): „Светом кружи, кружи / Болест љубави / У срцу сваког детета / Од седам до седамдесет седам лета. // Људе гони да певају / И да расте свет знан / Патњу некад носи / Цели живот сâм. // И жене расплаче / Вриснемо у тами / А болно је најјаче / Кад с' излечимо сами.”¹⁰

Претходно поменути Паскал такође је констатовао да љубав нема узрасно доба – увек је рађајућа. Отуда се и поступа детињасто, недорасло, ирационално, често нелогично, јер љубав има своју луду логику којом се подсмева хладној рационалности. Зато је могуће да неко хрли у сусрет љубави и кад је свестан да од ње страда. Даниел Балавоан ламентира: „О, Боже, љубав је тужно клета / Откако је света / Велим да љубав је тужна / О, Боже, љубав је тужна / Никада се наслепо не клади / Свака игра опасност усади.”¹¹ Балавоанова песма носи поруку да је спасен

8 « *Aimer, c'est ce qu'y a d'plus beau / Aimer, c'est monter si haut / Et toucher les ailes des oiseaux / Aimer, c'est ce qu'y a d'plus beau / (...) Aimer, c'est rester vivant / Et brûler au cœur d'un volcan.* » (KARA, SARG 2001)

9 « *C'est tellement rien, d'y croire / Mais tellement tout, pourtant / Qu'il vaut la peine, de le vouloir / De le chercher, tout le temps.* » (LEVI 2000) Песма « *L'envie d'aimer* » припада мјузиклу *Десет заповести* (*Les dix commandements*, 2000), а објављена је и као сингл-диск и живи већ четврт века свој самостални живот тематски отпредмећен од мјузикла с библијском тематиком из ког је поникла.

10 « *Elle court, elle court / La maladie d'amour / Dans le cœur des enfants / De 7 à 77 ans // Elle fait chanter les hommes / Et s'agrandir le monde / Elle fait parfois souffrir / Tout le long d'une vie // Elle fait pleurer les femmes / Elle fait crier dans l'ombre / Mais le plus douloureux / C'est quand on en guérit.* » (SARDU 1973)

11 « *Mais Dieu, que l'amour est triste / Que l'amour est triste / Depuis que le monde existe / Je dis que l'amour est triste / Mais Dieu, que l'amour est triste / Oh, que l'amour est triste / Ne jamais miser en fermant les yeux / Tous les jeux sont dangereux.* » (BALAVOAN 1982)

само онај ретки срећник који се одљуби, док несрећнику који је остао без вољене особе преостаје патња из које не уме да се ишчупа.

Кад би глава надвладала срце, кад би разум обуздао осећање, заљубљени би се ослободио патње. Али, зар чулно и емотивно не чине човека човеком? Насупрот декартовском *cogito ergo sum*, стоји русоовско *осећам дакле постојим*. А кад се осећа, онда се памет губи, што музички потписује Жан Фера (Jean Ferrat), а на стихове песника Луја Арагона (Louis Aragon): „Волети тако да се разум губи / Волети да не знаш шта рећи / Тебе само у видокругу имати / За смену годишњих доба не знати / Сем за сезону бола након љубави // Волети тако да се разум губи / Увек си тај којег рана уби / Увек се сломи огледало твоје / Слабости моја, јадно мило моје.”¹²

3. Химна општечовечанској љубави

Вратимо се на почетну констатацију да у грчком језику постоје три речи за љубав, којима се именују три вида љубави. Осим *eros*, као *amour irrationnel*, шансона пева и о разумној љубави – *amour raisonnable*, што је узајамност, солидарност, емпатија, пријатељство (*philia*). Таква љубав се заснива на разумској самосвесности, а не на чулној распамећености. На корак од ње је *aiāie* – љубав која даје свесрдно, самилосно, не испостављајући рачун, не захтевајући да се врати учињено. Умети волети је вештина која се учи, на којој се ради, о чему пева Флоран Пањи (« *Savoir aimer* », 1997): „Умети дати / Не тражит’ да се врати / Ништа сем учити / Како волети / А не чекати / Све прихватити / Осмехнути се / Ради геста самог / Без рачуна даног / Научити живети / И отићи.”¹³ Једино се у несечичној, уравнотеженој љубави која из нас делује, без преких речи и емотивних потреса, развија нежност, коју је музички дефинисао Данијел Гишар (« *La tendresse* », 1972): „Нежност је / Кад једно друго праштање спаја / Без премишљаја / Без речи и без жала / И кад се двоје раздваја / Па се не проклињу / Ништа не разбију.”¹⁴

Уобичајено се вели да је истинска љубав у давању, а не потраживању, и – „Важно је волети” (« *L’important c’est d’aimer* », 1999): „Небитно шта се даје / Осмех ил’ круна, шта је / Ником ил’ неком да је / Нечитно шта се даје / Пружити је к’о примање / Не стављаш га на знање / К’о кад дајеш опроштаје / онима што волиш / Нек се куша опијум љубави.”¹⁵ И Мишел Берже (Michel Berger), песмом „Више осећања” (« *Plus de sentiments* », 1985), апелује на људе да више испољавају позитивна осећања према другима: „Мање фраза, заклинања / Бит’ први да с’ обесно не сања / С временом мање тркања / Мање речи непопуштања / Ал’ нек је више осећања /

12 « *Aimer à perdre la raison / Aimer à n’en savoir que dire / À n’avoir que toi d’horizon / Et ne connaître de saisons / Que par la douleur du partir // Aimer à perdre la raison / C’est toujours toi que l’on blesse / C’est toujours ton miroir brisé / Mon pauvre bonheur, ma faiblesse.* » (FERAT 1971)

13 « *Mais savoir donner / Donner sans reprendre / Ne rien faire qu’apprendre / Apprendre à aimer / Aimer sans attendre / Aimer à tout prendre / Apprendre à sourire / Rien que pour le geste / Sans vouloir le reste / Et apprendre à vivre / Et s’en aller.* » (PANJИ 1997)

14 « *La tendresse c’est quand on peut se pardonner sans réfléchir / Sans un regret sans rien se dire / C’est quand on peut se séparer sans se maudire / Sans rien casser, sans rien détruire.* » (GIŠAR 1972)

15 « *Peu importe ce qu’on donne / Un sourire, une couronne / À quelqu’un ou bien à personne / Peu importe ce qu’on donne / Donner c’est comme recevoir / Mais sans s’en apercevoir / Comme quand on pardonne à ceux qu’on aime / Qu’on goûte à l’opium d’aimer.* » (OBISPO 1999)

Мање крви, уплаканог стања / Ал' нек је више осећања."¹⁶

Сада прелазимо у сферу емпатије, солидарности, хуманости, пацифизма, а то слави химна миру „Птица и дете” (« *L'oiseau et l'enfant* »), победничка композиција на избору *Песме Евровизије* у Лондону 1977. године. Песма опева лепоту света и невиност деце у суочењу с окрутном људском заједницом која се препушта међусобним сукобима. Мари Мирјам (*Marie Muriel*) је песмом позивала да волимо и сањамо:

1	2
„Попут детета бистрога ока	Леп је брод што на таласу броди
Што гледа лет птица даљине	Живот, љубав, ветар га опи
Ко плави птић с неба висока	Лепа песма на валу се роди
Свет је леп, види милине	С белим песком она се стоји
3	4
Невино песник кроз своје вене	Попут детета бистрога ока
Певајући љубав он ствара	Што гледа птица даљине лет
Празнично живот да се одене	Ко плави птић с неба висока
Ноћ у дан да се претвара	Наћи ћемо љубави свет.” ¹⁷

Разматрање природе љубавног осећања у шансони завршавамо с песмом „Кад љубав само имамо” (« *Quand on n'a que l'amour* », 1956), а која носи поруку мира и наде, те позива на јединство у борби против насиља и варварства. Битан је контекст у којем је песма настала, тек деценију после рата. Још су у Паризу свежа ружна сећања на Други светски рат, а са чиме ће се суочити Белгијанац Жак Брел пристигао из Брисела. У тешким временима љубав постаје спасоносни разлог да се живи и опстане. Радост коју љубав доноси односи превагу над свим недаћама. Песма започиње тихо и нежно, као да дискретно открива интимну тајну два бића: „Кад љубав само имамо / Да живимо наше обећање / Да кроз њу нам живи веровање / И ништа друго да дамо.”¹⁸ Потом, песма музички и гласовно јача и прелази у крешендо, што нас метафорички упућује на прелаз из сфере интимног у сферу општег човечанског: „Кад љубав само имамо / Да топовима пркоси / Ништа сем песме да коси / Ратне добоше тамо // И ништа немамо тако / Сем снаге љубави / У рукама држаћемо лако / Свет цели, пријатељи.”¹⁹

16 « *Moins de phrases, moins de serments / Moins de rage d'être devant / Moins de courses avec le temps / Moins de mots intransigeants / Et plus de sentiments / Moins de larmes, moins de sang / Et plus de sentiments.* » (BERŽE 1985)

17 « *Comme un enfant aux yeux de lumière / Qui voit passer au loin les oiseaux / Comme l'oiseau bleu survolant la Terre / Vois comme le monde, le monde est beau // Beau le bateau, dansant sur les vagues / Ivre de vie, d'amour et de vent / Belle la chanson naissante des vagues / Abandonnée au sable blanc // Blanc l'innocent, le sang du poète / Qui en chantant, invente l'amour / Pour que la vie s'habille de fête / Et que la nuit se change en jour // Comme un enfant aux yeux de lumière / Qui voit passer au loin les oiseaux / Comme l'oiseau bleu survolant la terre / Nous trouverons ce monde d'amour.* » (MIRJAM 1977)

18 « *Quand on n'a que l'amour / Pour vivre nos promesses / Sans nulle autre richesse / Que d'y croire toujours.* » (BREL 1956)

19 « *Quand on n'a que l'amour / Pour parler aux canons / Et rien qu'une chanson / Pour convaincre un tambour // Alors sans avoir rien / Que la force d'aimer / Nous aurons dans nos mains / Amis le monde entier.* » (IBID.)

4. Завршно промишљање

На крају овог чланка, у којем се систематизује филозофија љубави у француској популарној песми, опет смо код истог почетног питања: шта је љубав? Чулна обмана, емотивно робовање, ментална девијација, маркетиншки изум зарад капиталистичке потрошње? Или је она душевна потреба, императив човечности, мерило људскости? Човека задовољним чине пажња, нежност и приврженост, а срећним га надасве чини емотивна узајамност. Љубав је осећање испуњености. Угодно је када нам биће пева, а оно пева када воли; када воли, жели да се изрази – кроз музику и глас. Тако је рођена шансона. Када шансоњери претачу у музику речи о проживљеној љубави, или чак о измишљеној (јер неке песме су производ стваралачког генија који се уживљава у туђа стања и у исконструисана осећања), шансона онда постаје филозофија – мудрост вољења. Од око двеста преслушаних евергрин-нумера у популарној француској музици (WEB-RADIO 2023), за ово истраживање је издвојено петнаест шансона на основу једног стриктног начела: да песма непосредно дефинише феномен љубави, да философира о њој. И тако сведен корпус, на основу рестриктивног принципа, омогућује да се начини аналитички слојевит преглед поимања природе љубавног осећања у француском музичком евергрину, тј. да се изведе филозофија љубави у шансони, а што је постављени истраживачки задатак који је овај чланак настојао да испуни.

Извори

- BALAVOAN 1982: BALAVOINE, Daniel. « Dieu que l'amour est triste ». Album *Vendeurs de larmes. Paroles et musique* D. Balavoine. Les disques Barclay, 1982.
- BERŽE 1985: BERGER, Michel. « Plus de sentiments ». Album *Différences. Paroles et musique* M. Berger. Warner Music, 1985.
- BREL 1956: BREL, Jacques. « Quand on n'a que l'amour ». Single *Quand on n'a que l'amour. Paroles et musique* J. Brel. Disques Philips, 1956.
- BREL 1959: BREL, Jacques. « Ne me quitte pas ». Single *Ne me quitte pas. Paroles et musique* J. Brel. Disques Philips, 1959.
- FERA 1971: FERRAT, Jean. « Aimer à perdre la raison ». Album *Aimer à perdre la raison. Paroles* L. Aragon, musique J. Ferrat. Les Disques Barclay, 1971.
- GIŠAR 1972: GUICHARD, Daniel. « La tendresse ». Single *La tendresse. Paroles et musique* P. Carli, D. Guichard et J. Ferrière. Les Disques Barclay, 1972.
- KARA, SARG 2001: CARA, Cécilia, et Damien SARGUE. « Aimer ». Comédie musicale *Roméo et Juliette, de la haine à l'amour. Paroles et musique* G. Presgurvic. Universal Music, 2001.
- LAMA 1973: LAMA, Serge. « Je suis malade ». Single *Je suis malade. Paroles* S. Lama, musique A. Dona. Disques Philips, 1973.
- LEVI 2000: LÉVY, Daniel. « L'envie d'aimer ». Single *L'envie d'aimer. Paroles* P. Guirao et L. Florence, musique P. Obispo. Mercury Records, 2000.
- MASIJAS 1964: MACIAS, Enrico. « L'amour c'est pour rien ». Single *L'amour c'est pour rien. Paroles* P.-R. Blanc, musique E. Macias. Pathé, 1964.

- MIRJAM 1977: MYRIAM, Marie. « Loiseau et l'enfant ». Album *Loiseau et l'enfant*. Paroles J. Gracy, musique J.-P. Cara. Polydor, 1977.
- OBISPO 1999: OBISPO, Pascal. « L'important c'est d'aimer ». Album *Soledad*. Paroles P. Obispo et P. Guirao, musique P. Obispo. Epic & Sony Music, 1999.
- PANJI 1997: PAGNY, Florent. « Savoir aimer ». Album *Savoir aimer*. Paroles P. Obispo et L. Florence, musique P. Obispo. Disques Philips, 1997.
- PJAF, SARAPO 1962: PIAF, Édith et Théo SARAPO. « À quoi ça sert l'amour ». Single *À quoi ça sert l'amour*. Paroles et musique M. Emer. Columbia Records, 1962.
- PJAF 1950: PIAF, Édith. « Hymne à l'amour ». Single *Hymne à l'amour*. Paroles M. Monnot et E. Piaf, musique M. Monnot. Columbia Records, 1950.
- SARDU 1973: SARDOU, Michel. « La maladie d'amour ». Album *La maladie d'amour*. Paroles M. Sardou et Y. Descca, musique J. Revaux. Tréma, 1973.
- WEB-RADIO 2023: Web-RADIO, Chante France Émotion. Web-radio *Chante France* du HPI Groupe, <www.chanteFrance.com> 24.2.2023–08.12.2023.

Циїирана лиїераїура

- AŠET 2003: *Dictionnaire Hachette*. Édition 2004. Paris: Hachette, 2003.
- BELFON, LAPORT 2000: BELLEFONDS, Christine et Laurence LAPORTE. *Le Robert Benjamin*. 1ère éd. 1997. Édition renouvelée. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2000.
- DIKAL, MANUKIAN 2016: DICALÉ, Bertrand et André MANOUKIAN. *La vie secrète des chansons françaises*. Paris: Éditions du Chêne, 2016.
- FONTANA 2007: FONTANA, Céline. *La chanson française – histoire, interprètes, auteurs, compositeurs*. Paris: Hachette, 2007.
- JUNIOR 2023. « Chanson française », *Encyclopædia Universalis Junior*, <<https://junior.universalis.fr/encyclopedie/chanson-francaise/>> 24. 02. 2023.
- KLAJN, ŠIPKA 2006: KLAJN, Ivan i Milan ŠIPKA. *Veliki rečnih stranih reči i izraza*. Prvo izdanje. Novi Sad: Prometej, 2006.
- KOLINI-SEN 2017: COLLINI-SAINT, Pascal. « Dis, c'est quoi la chanson française ? ». *Urbania*, publié le 15 mai 2017, <<https://urbania.ca/article/dis-cest-quoi-la-chanson-francaise>> 25. 02. 2023.
- ROBER 2005: *Le Robert Collègue*. 1ère éd. 1997. Nouvelle édition revue et augmentée, 2005. Paris: Dictionnaires Le Robert, 2005.
- LOT 1998: LHOPE, Gilles. *Jacques Brel de A à Z*. Paris: Albin Michel, 1998.
- LORENCIN 2015: LORENCIN, Nikola. *Herojsko doba profesora Miloša N. Đurića*. RTS, 2015, <<https://www.youtube.com/watch?v=WpBw43USQuM&t=1507s>> 2. 12. 2023.
- MARK 2017: MARC, Isabelle. « Plaisirs et fictions dans la chanson française ». *Belphégor*, 15/2, 2017, <<https://journals.openedition.org/belphegor/997#text>> 25. 02. 2023.
- MATICA 2011: *Rečnik srpskoga jezika*. Izmenjeno i popravljeno izdanje. Ur. Miroslav Nikolić. Novi Sad: Matica srpska, 2011.
- MIĆEVIĆ 2009: MIĆEVIĆ, Kolja. *Trubaduri*. Beograd: Interpes, 2009.
- ROBIN 2008: ROBINE, Marc. *Grand Jacques : le roman de Jacques Brel*. Paris – Brézolles: Éditions Anne Carrière et Éditions du Verbe, 1998, réimpr. 2008.
- ŠKALJIĆ 2015: ŠKALJIĆ, Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Fototipsko izdanje

prema 6. izdanju „Svjetlosti”, Sarajevo, 1989. Novi Sad: Prometej, 2015.

ŠODIJE 2016: CHAUDIER, Stéphane. « La chanson d’amour, l’émotion, l’idée : éléments de dramaturgie métaphysique ». Joël July, *Chanson : du collectif à l’intime*. Presses Universitaires de Provence, 2016, 233–250.

ŽERMEŃ 2014: GERMAIN, Patrick. « La question de l’amour : Éros, Philia, Agapé ». *La connaissance c’est de la richesse*, publié le 8 février 2014, <[https://psychaanalyse.com/pdf/LA%20QUESTION%20DE%20L%20AMOUR%20Eros%20Philia%20Agape%20\(6%20Pages%20-%20129%20ko\)](https://psychaanalyse.com/pdf/LA%20QUESTION%20DE%20L%20AMOUR%20Eros%20Philia%20Agape%20(6%20Pages%20-%20129%20ko)>)> 24. 02. 2023.

Nermin S. Vučelj

LA PHILOSOPHIE DE L’AMOUR DANS LA CHANSON FRANÇAISE

Résumé

Dans le présent article on se propose d’analyser les maximes sur l’amour que nous pouvons dégager dans la chanson française, et de faire ainsi un aperçu de la philosophie du sentiment amoureux dans les classiques de la chanson française. En analysant quinze grands tubes qui ont en commun le fait de philosopher sur l’amour, cet article tente de systématiser la réflexion sur le sentiment amoureux sous ses trois aspects : *agapè* – amour qui donne ou amour charité ; *philia* – amour qui partage ou solidarité ; et, avant tout, *eros* – amour sensuel ou passion, car c’est sous ce dernier aspect que l’amour hantait le plus les auteurs et les interprètes de la chanson française. La combinaison parfaite de la musique et des paroles rend un tube à la fois esthétique et philosophique. Le *sevdah* à la française permet d’y dégager une philosophie de l’amour. Le présent article se réfère aux recherches précédentes qui ont déconstruit la structure des classiques de la chanson française en trois constituants qui font sa dramaturgie : penser, sentir, chanter. Par leur heureuse union la chanson française a créé sa propre philosophie de l’amour.

Mots-clés : amour, chanson, philosophie, eros, *sevdah*, agapè, philia